

Bartos Tibor • ÁLLAMI BOLDOGSÁG

Bartos Tibor • ÁLLAMI BOLDOGSÁG

BARTOS TIBOR

I. Arany vasmacska
II. Budapesti lektúra
III. Teaház 1-2

ÁLLAMI BOLDOGSÁG

III. kötet

TEAHÁZ

KORRAJZ

Első rész

BOOKART, 2024

Szerkesztette Hajdú Farkas-Zoltán

A jegyzeteket és a névmutatót Hajdú Farkas-Zoltán,
Szatmári Cecília és Takács Ferenc készítette

Köszönet Molnár István Gábornak a cigány szavak
és kifejezések fordításáért

Borítóterv Siklódy Ferenc

ISBN 978-606-8994-42-0 összkiadás
ISBN 978-606-8994-74-1

© Bartos Tibor örököse, 2024
© Bookart, 2024

Postám az *Európa Kiadó* szerkesztőségében: az Egyesült Államok szépségeit kellett, színes fénykép-harmonikák. *Utah állam üdvözli turistáit. A vakációk csodaország! A* leporelló első képén a Sion alagút tátja száját a Sion Nemzeti Parkra. A második a Szentély tér Salt Lake Cityben. Móka, kacagás az *Ótestamentum* államában? Netene. A Bryce Canyon Nemzeti Park emberformájúra kopott köveinek gyülekezete az Osiris szentélye nevet viseli. Üdülés, hogy a Döglött ló kilátójából tekinthetek le a Colorado kanyonjára. Odébb hivatalos ismertetés Utah állam százvalahány éves múltjából. Ki küldhette? Pár szót írt a képek szélére nyomtatott nagybetűkkel. ITT NINCSENEK HÁZAK. Már hogyan lennének! Hisz látok a képeken egypárat. Akkor eszmélek, hogy a mormonok államának alapítói szigorú többnejűségben éltek. Élnek? Eszerint a nyilvánosházakat hiányolja szíves informátorom. A nemtudomkicsoda. A P. A. aláírás nem mond semmit. Aztán az egyik kép szélén: *Rendel-e a fogorvos?* Világosság gyúl az agyamban.

Az a komor fiatalember lesz, amelyik még tél elején bukkant föl a szerkesztőségben, igen. Borítékot nyomott a kezembe, majd helyet foglalt az íróasztalom mellett. A borítéknyitással nem kellett bíbelődnöm. Le sem ragasztották. A levél elolvasása se tartott semeddig. *Itt küldök Magának egy örültet. Remélem, jól megértik egymást. Karig, burgaszi repülőter.*

Sárit már megint hol nem eszi a fene? Ha nyitott borítékban küldi angolul írt sorát, akkor ez az angolnak vagy amerikainak látszó fiatalember betéve tudja, mit írt. Bemutatkozunk. Szőke üstök, bölömbikahang. Honnan, hova? Bulgáriából tartok haza, Chicagóba. Örvendek. Méregetjük egymást. Fekete keretes szemüveg, fekete öltöny, fehér ing, fekete nyakkendő. Teológushallgató lehet? Vagy arra vár, hogy kézre álljak, és akkor ő is előáll

az örületével? *Mi ez*, kérdi, és az íróasztalomon tornyosuló kéziratkötegre bök. Chaucer, mondom. *Az kicsoda*, kérdi. Lehet, hogy örült, de nem irodalmár. Hátha a levelet sem tudta elolvasni? Nem nőhetek a szemében így, ha nem tudja, hogy a *Canterbury mesék* szerkesztését sehol a kultúrvilágban nem szokás zöldfülűekre bízni. Sebaj! Ha a kultúra nem az ő világa, lássuk hát, mi. Csak ne itt, csupa kultúrember előtt. Menjünk le a *New Yorkba*, szól a mentő ötletem. Sok minden kiderült már ott. Meghívhatom ebédre, tudakolja mosolytalanul. Miért ne?

Szigora nem enyhül a *Mélyvíz* lépcsőjének balkáni díszletei közt. Évente látom a *Life Magazinban*, mondja, és vállat von. Megfordultam itt már '56 előtt. Akkor még szigorúbban hugyos voltál, gondolom. Két-három évvel lehetsz nálam fiatalabb. Semmiképpen nem ültetlek irodalmi törzsasztalunkhoz, Vas Pista, Réz Pali meg a két Kellér szeme elé, nehogy a Chaucer-vizsga megismétlődjön. Félreeső asztalhoz kalauzolom.

Pista főpincér spanyol főúrként méri végig, és nekem nyújtja az étlapot. A chicagói kiveszi a kezemből, kínálatát vagy tíz percig értelmezteti Pistával, én pedig fordítok legjobb tehetőségem szerint. Ami ételek dolgában nem sokat ér. Amennyit az Idegen Nyelvek Főiskolájának menzája ért. Fordítani meg, úgy látszik, csupa éhenkórász író fordítottam eddig. Vagy talán a *Mélyvíz* előkelősége félemlített meg már kezdetben, hogy az étlapját firtatni sose mertem? Hanem most Gogol *Revizorának* chicagói változatával, a *troubleshooterrel*¹ kerültem szemközt. Száraz vörösborban egyezünk meg, aztán majd meglátjuk. Kérdem, mivel foglalkozik. Tolakodó kérdés, látom rögtön. *A világ minőségét vizsgálom táncclépésben*, üti el, és pótlapoktól duzzadó útlevelét mutatja. Egymás közt bogarásszuk tovább az étlapot. A chicagói tételről tételre kitánított már, de a vörösbor nem akar megérkezni. Mi az, Pista

¹ hibaelhárító (angol)

főpincér büntet bennünket? *Schlendrian*,² morogja a fiatalember, de mintha Ferenc Jóskát hallanám. Csakugyan chicagói, nem bécsi?

Az ebéd megrendelése kín. Pista főpincér toporog, amíg rá nem hagyom, hogy elsőül a *szokásost* hozza mindkettőnknek. Erőleveskémet, a csésze aljában imbolygó nyers tojássárgájával. A chicagóinak langyos. A bors miféle? Bográcsba talán illik, ebbe fehér kell, finomabb őrlésű. Pista főpincér sápadtan érdeklődik, hogyan parancsoljuk a burgonyát a sültöz. Hogy én is a sarkamra álljak a *Mélyvízben* egyszer, kijelentem: Nekem semmiképpen ne tört krumplit. Miért, villantja rám vastag szemüvegét a chicagói. Mert, szól a válaszom, szabadult politikai fogoly dolgozott velem, s mint elmondta, a vallatását így kezdték: *Ha műfogsora van, vegye ki!* Ráérek tört krumplit enni vallatás után. Értse már meg, hogy láttunk a mai *Mélyvíznél* rosszabb napokat is. A chicagói nem tekinti válaszomat henye beszédnek, és tovább kérdez. Tartok-e attól, hogy fogorvosra szorulok én is? Mert aki nyugati könyveket juttat keleti olvasó kezébe, az rászorulhat éppen. Jófelé táncol a minőségvizsgáló.

Jaj, még a desszert meg a kávé. Meg a *fizetni*. Pista főpincér jogtalan felháborodásában összetépi első számlapróbálkozását, mikor a chicagói tételről tételre visszakérdezi. *Ez mi volt? Hát ez?* Kétannyi kenyeret számolt, mint amennyi még a hibahatáron belüli. És mióta tétel a *ketchup*? Mintha a fiatalember húzná a fogam. Összeadási hibára is figyel. Pedig milyen ringatóan kezdi Pista úr a számolást mindig: *Volt az erőleveskénk...* Volt, volt. Mindig elandalodok ezen. Most nem. Eszerint mindig átvágott.

A *New York* kapujában válunk el, s a szállingózó hóban egy pillanatig elnézem ezüstszín műszörme kabátjában az örült chicagóit. Miért kellett volna megértenünk egymást? *No, isten hordjon!* Semmiben nem maradtunk.

² rendetlen ember (német)

Zsebre vágom a Utah államból érkezett leporellót, hogy majd emlékeztessen Karigot repülőteri jószolgálatára, de amikor benézek hozzá, hogy moszkvai repülésem árát rendezem, újabb jószolgálatával vár. Moszkvai barátnőim telefonáltak, hogy a kiadójától megszerezték a *Sosemvolt Cigányország* levonatát, és sajnálták, hogy nem találkozhattak! Nem baj, legközelebb együtt utazunk, vigasztal. Cigánydrámán addig is dolgozhat, igaz?

Tessék? Halkabba fogja, és megérteti nehéz fejemmel, hogy két barátnő, akikkel együtt szolgált Vorkután, rendezője a moszkvai Cigányszínháznak. Az pedig új drámát követel, legalább kettőt minden évadban. Nem akarok sikeres szovjet drámaíró lenni? Maradnék inkább cigánynak, hűtöm. Nem vagyok színházjáró, belőlem így bukott drámaíró se lehet. Ellenvetésnek Karignál nincs helye. Gondolkozzon drámai helyzeteken és jelentkezzen! Akár másnapra megtárgyalom barátnőimmal, hogy az elgondolása megfelel-e.

Gondoltam, kiverem a fejemből ezt is, mint a chicagóit, mint ahogy a leporellóját is elfelejtettem Sárinak mutatni, de ajánlata bennem motozott. Este elvittem Ednának a moszkvai vásárfiát, a Puskin Múzeum albumát két kocka grúz teával. Úti élményeim soká kivonatolni nem volt kedvem, rákapcsoltuk a magnót Dzsangó siratójára. Gondoltam, titokban elsiratom Moszkvicskát, de máris megvolt az elgondolás. *Virrasztaló lesz a dráma!* Ahogy a kiterített öreg Pékó élete bekiabálásokkal életre kel, akár csak *a nagy vargácijókkal* Dzsangó duhaj elsiratásában. Utóvégre fölérjük a Szent Mihály lovának szolgáló konyhaasztalt és táncolnak a holttal!

Én sem lettem ám apáca, kap hangra Edna, amint Dzsangó drámája elül, és nekifekszünk a farkasüvöltésnek. Kár volt elhagynia beszámolójából a lucskos részleteket! Hozzám mostanában Lengyel Balázs jár föl! Féltékennyé tette? Indításhoz jó inkább, hogy Balázs felesége, Nemes Nagy Ágnes, ahányszor a szerkesztőségben meglát, székét húz maga mellé és az ülepére csap. Heves Vagy Ágnes, jellemzi Orbán Ottó. No, majd drámaírókoromban!

Rövidkaraj, a tiszta erkölcs bajnoka, húzódozva ugyan, de elvitt a cigánydráma érdekében egyszer-kétszer a *Víg Matróz* hátsó termébe, a *rodázást* elkártyázó nagy primások közé, hogy kérdezősködjek. Hatodik unokabátyja, a Rádiózenekar tagja, akit régebről ismertem, így válaszolt: *A bögösömet, a Dumaj Palit kérdezzed, pajtás! Én világeletemben tartózkodó ember voltam. Márpedig tartózkodó emberrel nem történik semmi.* Ellenézgettem magam kopasz fejének diópác tükrében, és megjegyeztem egy életre, amit mondott. Majd a Tanár Úrnál bukkant föl Magyar Imre sógornője, Kóczé Mária, hajdani zongoraművész, és a család történetének megírását kínálta neki együgyűen. A Tanár Úr pedig nyomban az én nyakamba akasztotta. Hetekig jártam történeteit hallgatni, félretett újságcikkeit olvasni a Gutenberg térre, de a gyűjtés hiányzott.

Vagy a színház? Azóta végképp nem vagyok színházjáró, hogy angol és amerikai színművek lektoraként képzeletem színpadán rendezek. Színészeket kellene megismernem? A Tanár Úrhoz járnak mostanában Shakespeare-t tanulni, mióta egyetemi előadásaival végzett. Majd besurranok a palotájába, mint a padba régen.

De elgondolásom estéről estére megbukik. A legtöbb reményt Psota Irénhez fűztem, hisz nem is olyan rég tapsoltam vörösre érte a tenyerem a *Kurázs mama* bemutatóján. Csakhogy elhozza pillanatnyi férjét, a fehér felleghajtóban színikritikusként tetszelgő Ubogóst, és Posta Irénke, ahogy a Tanár Úr becézi, nem jut mellette szerephez. Jeltelenül múlik el egy est Csernus Mariann-nal és Somlyó Gyurikájával. Gábor Miklós a szocialista öntudat mellhangján hengerel le mindannyiunkat. Hogyne, mikor már Sztálin szerepében is kivívta a Sztálin-díjat!

Akármelyikkel búcsúzik együtt, hogy Erzsi-Berzsinek ne kelljen többször megtennie kilométeres útját a palotában, a lófingató lejtőn mindannyian bohócot tettek Milán bácsijukból a Pasarétig. Megszégyenítő a bennfentességük. Elvégre Somlyó vagy Devecseri ismeri a Tanár Urat abból az időből, amikor én

meg sem születtem. De a modorosságait röhögni mire jó? S ha újat nem mond nekik, miért látogatják?

Ha *színpad a világ*, egy dráma leeshetik nekem is, vigasztalódtam. Lila tintával írt hosszú levelek érkeztek moszkvai Ellától közben. Nyomukban jött a Vörös Hadsereg. Az utcám se látott ennyi szovjet katonát. Letettek a hamvas fiatal legények 5-5 kiló nyers kávé a konyhában, én meg az érkezésüket jelző levelekre ausztrál gyapjú kardigánokat, *szetteket* vásároltam a kötődés Nadányi Gertike visszamaradt készletéből, személyemre szabott áron, és küldtem velük Moszkvába. Zajlott a levél- és áruforgalom. Követni sem tudtam, hányadán a vnukovó-seremetyevói taxiegyenlegem. Ella a visszatérésem munkálkodik. Nem baj, ha a dráma nincs kész, írja. Majd én megihletlek! A családi dácsa anyámnak jutott a válóperükben. Kijár teázni, rendben tartja neked, csak gyere!

Nem tudtam, merre tovább, amikor Xána levelezőlapon értesített Borisz húgának Pestre érkezéséről. Csöpp vörös nő, ilyen vörös moszkvai vonatról nemigen száll le, ennyi.

Nem is szállt ki a hálókocsisorból más ilyen. Nyeszlett jószág, szanaszét-haja alól kajla fül kandikál, s a németet, amit Ella rajtam köszörül, ő töri kerékbe bátran. Legalább a szeme nem vizenyős, hanem mint Boriszé, úgy vág végig az emberen. Gondoltam, sehol a világon nem követelődhet az ilyen, tehát nem taxizunk hazáig, hanem költségkímélő 20-as buszon megyünk Újpestre és *a Otótó* mérsékelt zenéje és hangulatos árai mellett vacsoráztatom meg.

Amint beléptünk, a banda is rajta felejtette a szemét. Éppen csárdásokat húztak, Dudus primásnak váltania sem kellett:

*Hej, zsidó lány, zsidó lány,
Mér nem fésülködöl mán?
Egész héten kócos vagy,
Heeejde!
Szombat este mégis csak az enyém vagy!*

Közben bök a vonóval, hogy a cimbalmos mellett, a banda asztalánál foglaljunk helyet. Alig rendeltünk, Dudus az asztalhoz telepedett. *Jáj, csumidázom³ a szívedet, de sukár biboldó raklit⁴ újítottá, cigány gyerek!*

Mondom neki, hogy az orosz barátom húga. *Orosz barátod teneked?* Mivel a roma mesék megjelennek Moszkvában. Nemrég jöttem haza. Nöttem a banda szemében, mert könyvem a fehérneműik alá került a hálószobaszekrényben, elvégre benne a nevük. És az újpesti cigányság híre már Moszkvába is eljutott! Dudus azonban gyakorlati ember. *Ha a barátod végett nem viszed a Móra utcába a portékát, akkor hozd vissza, mink megadunk neki mindent a világon!* Jár a szád, gondoltam.

Hazaérünk, Tánja szertecsodálkozik, kiseded kicsiny bőröndjéből egy háromkilós kávécsomagot. Semmi nem marad benne úgyszólván. Mutatom a klotyót, fürdőszobát, tegye magát komóttá. Megágyazok neki, paplanára teszem egyik frissen vasalt pizsamámat is, legföljebb majd fölhajtja kezén-lában. Nézem a tüzet. Fűtöttem dél óta, hogy fagyoskodnia ne kelljen éjjel. És szedem össze a holmimat, hogy ne verjem föl reggel. Jaj, még az amerikai *Oxford Companion*ot kiviszem altatónak! Tánja jön a fürdőszobából, lefekszik, én meg halk jójcakkáttal osonok kifelé, és lámpát oltok. *Hová mész?* Mondom, a kisszobába a vackomra. Válaszul lámpát gyújt, és nekem szegezi: *Mit gondolsz, miért küldött Borisz?* Borisz éppúgy nem érti, mint a Dudus, morgok, hogy nem szokásom ráhajtani a barátaim *nőtestvérjeire*. Tánja kuncog. *Cigányoknak, zsidóknak írmagjuk nem maradna, ha így gondolkodnának, mint te. Ellenségeinkkel háljunk?* Jó, mondom, hadd látom, mit küldött Borisz. A fejére rántja a paplant. *Borisz küldte Borisznőt. Nem elég?* Jó, elég. Amíg nekivetkőzők Borisszának, a paplan tetején látom élre hajtott pizsamámat.

Megvizsgálhatom a küldeményt, kérdem, mielőtt a menetet lezavartam. Tánja pirongón fedi föl magát. Nincs mivel dicsekednie.

³ szereti, tetszik neki (cigány)

⁴ szép zsidó lány (cigány)

Vissza is hajtanám rá a paplant, ha nem a Borisz küldeménye. Zilált, nemcsak a haja. Ideiglenességet áraszt. Kisimul az úti izgalmak után? Szivacsos, szeplős bőrén nem lehet segíteni. Se a mellén. Vitorlavászon tölcser, amikor a tejszínt már kifejte belőle a cukrász, és csak a csőre kemény. Hogy a segge két gerezd fokhagymánál nem több, az hagyján. Hanem a gerezdek közt lángoló bozót, s abban fönnakadtak közös erőfeszítésünk harmatcseppjei. Úgy térhetnék haza ebbe, mint a Vámszedő Rousseau az őserdejébe munka után, *ecsetelni*. Kamaszkoromban én is azt képzeltem, hogy erőszak ellen növesztenek a nők ilyen. Olvasom, hogy Ruskín, a Viktória-kor lírai művészettörténésze csütörtököt mondott a nászéjszakáján, mikor menyasszonya fanszörzetét megpillantotta. Értem amúgy Ruskint, hiszen festészet és fényképészet közé szorult, márpedig egyik is, másik is szörzeleníti aktjait, legföljebb pihét vagy árnyékot hagy, teret engedve Freud Zsiga pénisz-irigységének. *Meddig mehetsz el a jó baráttal?* Borissza bátorítón nyögdeli: *Arra a húga, nem?* De mennyire, kapcsolok. Vagányok közt a végső tabu. Olaj a bozóttűzre.

Reggelijét ágyba vittem. Az mindig beválik. Utána szépsze-rével felkel az éjjel oly kedves vendég, és útjára indul. Tánja mélyebbre fúródott az ágyban. Városnéző sétával próbáltam csiklandozni. Még nem vagyok kész rá, mondta. Borisz nem inkább látni küldött? Nem! Jól van, Bozóttűz, majd előbújsz, amikor a hasad harangoz. Moszkvai harangszóra, legkésőbb. Nekiülök szerkeszteni a másik szobában, az ajtó nyitva.

Épp ilyen helyzethez mérte Heinrich Mann a *Ronda tanár urat*. Második kiadásra készítem elő, fut a toll a szövegen. Figyelmes lehetek arra is, hogy Tánja alatt nyikorog az ágy a szomszéd szobában. Éledezik, forgolódik? Ennyire nyöszörögni kettő alatt szokott. Semmi bajod, szólok át neki. Semmi, szól vissza, csak a cigánybandán jártatom az eszem! S már perdül át, áll a zongora elé, és pöntyögi: *Hej, zsidó lány, zsidó lány!* Két kézzel, szellemes összhangokkal. Jó fül, jó emlékezet. Végre valamije a kedvemre való! Bájos a pizsama is rajta könyékig-térdig föltűrve.

Helyet mutatok az orgonapadon, hogy fordulhassak vissza a szerkesztésnek. Mivel foglalkozol, mikor épp nem szeretkezel? Éneket tanítok iskolákban. És a kérdésem mintha most sértené csak. Sose szeretkeztem, csattan föl! Az éjjel se? Az éjjel se! Családi parancsot teljesítek. Vagy álmodozok, toldja meg csöndesebben.

Tapintatra intem magam, és leteszem a tollat. Hogy szól a családi parancs? Itt ez az *unzeráner*,⁵ jól tennéd, ha férjnek elfogadnád! Mert ha nem? Akkor várhatok tovább! Szétszórtan vagyunk régi gondolkodásúak. Borisz a család kezére jár, de ő is csak egy-két nőszülendőt hoz. Hiába, nagy volt az elhullás. S ha magadnak kerítenél? Akkor kitagadnának, én meg félnék család nélkül.

S itt azért nem félsz, mert Borisz mögötted, szögezem le. Akkor se értem, hogyan sikerült eladnia a családnak pesti utadat. Könnyedén! A cigány mesék magyar gyűjtője zsidó! Hiszen Budapestnek *Judapest* máig! És Amerikában is mi foglalkozunk a négerek ügyeivel! Meg voltak nyerve az útnak. Csak nekem vallotta meg az igazat. A déli verőfényben rám sandít, vajon igazat vallott-e a bátyja. Igen, erősíti meg. Azt is szokta mondani, amikor végignéz rajtam, hogy *a vérünk frissítésre szorul*.

Emészték. Lénárt professzor körülményes vizsgálódása sem vezetett máshova. S ha Sztálin úr vörös ködbe nem borítja anyósom szemét, akkor a vérfrissítésre nem szoruló Bea sem viaskodik idegenkedésével, hanem az Akácfa és Dob utcából fogad érdeklődőket, és jobban járunk mindannyian. Én keserültem végül, hogy családja idegenkedését kevesellte?

Hát, amikor teljesítette a parancsot, mint most éjjel, és álmodozhat? Álmom az erőszak, vágja ki. Mint a cigánybandával. Nyomulna belém a hangszerével mind! Én meg velük hempergek nagy karneváli vértócsában!

Irving Berlin *Fehér karácsonyától* nem jár messze, sem a *Dudus Band Bang* ajánlatától. Észbe kapok, miért is nem tűrik a cigányzenészek, hogy az asszonyuk, akár nagyanya már, *az ura*

⁵ tkp. *Unseráner* – magunkfajta (német)

után lejjön az üzletbe. Ki vetne szemet az őszbe csavarodott formájukra! Nem is. Hanem a nagy muzsikus hogyan álmodozzon az asszony füle hallatára. Némelyik cigány asszony sose hallotta a férjét muzsikálni. Nem ám! Csak amikor megy haza záróra után, viszi a paraszát a hitvesi ágyba!

Tánja a pizsamát nézegeti, nem maradt-e rajta vérfolt. Nincs, suttogja önfeledten. A legjobbkor jöttem! Akkor munkára fel, határozok. Először Borisz útitervét teljesítjük, aztán töltjük a bendőnket!

Nem panasznám, hogy engem nem ingerel, milyen szertartásosan fészeli szét a bozótját és elhelyez benne. Homorítva követ föl, majd lefelé fej, lenn köröz. Mintha a méhét hajszolná hunyt szemmel, átszellemülten. Egykettőre elhanyagolok, ő meg a hasát paskolja. Hol tanultál így szorítani? Álomban, suttogja. Nem is a bóherkákon, akiket a szüleim küldenek rám! Vagyis nemhogy engedsz az álombeli erőszaknak, hanem fölözöd a hasznát? Bólint. Legközelebb csimpszkodj a hajamba jól, tanácsolja.

Lesz-e legközelebb? Messze kalandozik az emlékezetem. Aknamezőn, és az aknáit most fedezem föl csak. Attól rettegett-e a rokonai által csúffá tett Vipla, hogy a csúfságától kapok herótot? Nem inkább az idegentől, a *gádzsótól*⁶, aki miatt még be is varrhatják? Minek nekem az ilyen aknamező? A rokonok is elborzasztanak, nemhogy a rokontenyészetek! Tusakodjanak, akiknek serkentőszerűk a Biblia!

Szállnék le az ágyról, de eszembe jut a cigánydráma. Most eszülisz, fasztics? Mikor már írnád hetek óta! Népszínműnek? Mikor ágyadban az ősvilág? Próbáld, és magadat is próbáld, csak úgy jutsz a főpróbáig! Visszabújok. Szóval, ha pofon vágna, nyomban hanyatt veted magad? S ha megkörnyékeznek, hogy kisasszony, de szép a haja és a fülecskéje, amennyi kibújik alóla? Hidegen elfordulsz? Mert hazudik, mintha a *Pravdá*-ból olvasná, nevet Tánja, ittléte során először. Hisz úgy vagyok randa, ahogy látsz!

⁶ nem cigány férfi (cigány)

Másfelől próbálom. Rondának látod a széptevő bóherokat is? Szaporán bólogat, amíg az el nem hangzott kérdés is beivódik, majd arra válaszol. Borisz is gyanakodott, hogy a fajtánkat utálok netán. Aztán elvitt egy kiküldetésére Birobidzsánba. Egy pillanat, vetem közbe, az merre? Nem böknék rá a térképen, de valahol Kelet-Szibériában. Sztálin jelölte ki a zsidóknak autonóm területül. Talán azért, hogy a többi szovjet néphez hasonlóan beírassák a mi útleveleinkbe is: *nemzetisége zsidó*. Nem hiszed? És kapja elő az útlevét. Hagyd el, csak a *Sosemvolt Cigányország* jutott eszembe. Hát nem, Birobidzsán afféle Ellen-Zsidóország. Se ezt, se a másikat nem tudtuk magunk benépesíteni. Kevesen lakják, de a nagyobb bajuk, hogy unalmasak. Nincs ellenszelük, magyarázta Borisz.

Mivel magyaráz engem, kapaszkodok a szavába. Se sápadt bóher nem vagyok, akit utálsz, se marcona zsidóverő, akiről ábrándozol! Kókuszát kocogtatja válaszul. De, erősíti meg, nemcsak ő ajánlott a fejedért, hanem Paszternak olvasóköre is. Nem tudod? Akinél társaságban voltatok!

Eszerint van a gyerekcsináláshoz Nobel-díjas ajánlólevelem is. A megrendelő pedig itt nyújtózik mellettem. Munkára fel? A kedvem annyi hozzá, mint az osztályisméltléshez. Az ál-Wolfensohn nagypapa síri távirányítással engedi a gyerekcsinálásig a Kis Bertát. S ott vége, mert a többi, az fertő, fajtalankodás a gójjal⁷. S ha csak egy csöppemet viszik Moszkvába, azért ne furdaljon a lelkiismeret, mint az Akácában *süvetülő*⁸ Daniért? S ez a csúf ártatlanság itt? Ezt nem kellett rokonoknak tenni csúffá. Elég, hogy az örömet fojtják bele a kóser gyerek követelésével.

Simítok a szeplős pofiján. Összerezzen. Férnék a borzas hajába. Elhúzódik. Kiszállok az ágyból, s megállok szemközt vele, ahogy vagyok. Álmodozzál, parancsolok rá. Közben-közben vessz rá egy pillantást, hogy nem marcona anyagyilkosnak

⁷ nem zsidó, idegen (jiddis)

⁸ *süvét ül* – gyász a zsidó szertartásban (héber)

fogsz életet adni! Én majd, amikor látom, hogy álmodba foglaltál, akkor szállok be. Miért akkor, pislog rám. Mert addigra a méhed tátva, torkolom le. Gyerünk! Amíg jól van dolgod!

Állati jelenet. Buta lelkiismeretem szája is tátva marad. Tánja már javában hanykolódik, és óvatosan húzom le róla a paplant, hogy a kellő pillanatban hozzáférjek. Két keze elvész a bozótban, ahogy a fejéhez szoktatja magát, de egy-egy pillantása elárulja, hogy nem marcona csapat javára serénykedik. Látja, hogy én, csakis én, a Nobel-díjas javallat várom a bevetést. S ahogy a nyöszörgése akadozni kezd, megadom a kegyelemdőfést. Jól számítottam, mert sikoltozva tátja el a méhe száját háromszor is, amíg fölé a kegyelem.

Úgy kell életre pofozgatnom. Amikor ocsúdik, az első szava: Megvan. Jó, mondom, mehetünk vacsorázni, nincs rá többé gond. Nyakamba fonja a karját. Nem a gond, súgja, hanem a jó! Amikor hazajövünk, lehet még egyszer? Öt napig, mondom. Mosdjál és öltözz!

Szebb nem lett, de virul. Sikerül örömet lopni belé? Babos kendőt húz elő a bőröndjéből, de velem kötteti be a fejét, mint aki már jobban értek óhoz. Torokgyulladásától tartó énektanárnőt csinálok belőle, cuppanós csókot is kapok érte, úgy indulunk vacsorázni, de hova? Tegnap este a *Ototóná* marhapörkölt volt, a tényérját is kitörölte. Nem eszmélt, hogy disznósírban úszott. Hátha a családban csak az ágy kóser, az asztal nem? Újabb szempont. Cigányzenés halászcsárda a biztos.

Halászlét-túrós csuszát rendelek, későn jut eszembe a töpörtű. Már mindegy, kettő is belém fér. Tánja közben iskolás kottafüzetet kapott elő, és jegyez. A cigányzenét? Rám bök a ceruza végével. A *faun délutánját!* Nem érted? Csöpp ökle takarja, amit körmöl. A naplót kottázom! Két szólamban? Rábólint és repen a ceruzája tovább. Ámuldozok. Épp idefelé gondoltam el, hogy a cigánydráma kimozdult a holtpontról. Nem elbeszélésnek kell ott bontakoznia, hanem a vezényelhető indulatoknak!

Akár a vakszöveg! És egy szót nem szóltam a villamoson. Tánja se, mégis itt kottázza a délután indulatmenetét! Olyasmi lehet, mint amikor a Bosnyák Esz-altója farkasüvöltésbe vezetett át.

Nem néztem volna ki Tánjából! Persze, mert nem néztem meg eléggé, a kerékbe tört németsege félrevezetett. Többet mond a mozdulata, ahogy egy erőszakos tincset ceruzájával toloncolja vissza a kendő alá. Előbb megértem, ha a bájt keresem benne. Ahogy az ikrát most a halászlében. Előlem is kihalássza a tálból. Persze, egyed! Attól köt a gipsz.

Azon éjjeltől énekelve egyeztettük a szólamainkat. Muzsikusz lesz a gyerek, nem botfűlű, mint Dani. Hogy akkor nem láttam előre! Tánja bezeg csupa előrelátás. Utolsó pesti napunk kelengyevásárlással telik, és a hálókocsi ablakán ezt éneklí ki: *Jöhetek a következőért?*

A drámának nem tesz jót, hogy magam maradok vele. Szólamai zibonganak, és szerteszaladnak. Vak Miltonnak kellene lennem, aki minden nyögését tollba mondhatja. De kinek? Dolgozik-e, süvölti Karig Sára, ha a szerkesztőség folyosóján összefutunk. Hogyne, mutatom a hónom alatt a kéziratot, amivel a titkárságra tartok. Mert, magyarázza, a Cigányszínháznak tavaszra egy bő színopszis elég. Ahogy adja a kezem alá, úgy fordítom és küldöm nekik! Mire megérkezünk, megbeszéljük a főhatósággal! Aztán jöhet a munka java!

Azt hiszi, lelket kell öntenie belém, gondolom a hangjától süketen, amikor elviharzik. De ha nem drámai lelket, akkor mit? A magnetofonomat kérjem vissza, hogy rögzítse minden nyögésemet? Olyan hülye nem vagyok, hogy magamnak beszéljek. Eljátszani kellene, amit a színpadra szánok, hogy valaki vetné papírra kézzel-lábbal, de közben tapsoljon is.

Amit kívántam, megkaptam. Az *Európa Kiadó* Mikulás-bált csapott a *Fészek Klubban*, és mi muzsikáltuk, *Rövidkaraj & Combo*. Nem is hangzottunk jobban a nevünknel. A Nagyfejű Pali B-tenorja bőgött, nem sarkallt, mint a Bosnyák Esz-altója,

a Savas gitárját meg csak messziről kísérgettem, amióta a dél-amerikai zene vált Pesten kapóssá. Mikor a *Szamba egy hangra* pereg a gitáron, mit tehet a zongora? Mosolyog a közönségre. Okosabbat nem is tehettem volna, mert egy percben nem telt, a szerkesztőség legfiatalabb munkatársnője könyökölt a kottatartón és mosolygott vissza.

Saci, az új dokumentátor. Két hetet nem töltött írógépnél, fölfedezték. Minden megrendelt, megérkezett, lektoráláson körbejáró könyvre emlékszik, szerzőjére, címére, terjedelmére, a jelentésekből még a tartalmukra is, azért beállították segédnek a *Magyarországhoz* éppen átigazoló Gellért Gábor mellé. Élelmes vidéki kislány. Szülei keceli gazdaságából fölford füstölt ezt-azt, borocskát, és pénzzé teszi a kollégák közt. Szörnyülködnek is, mesélte, amikor hazakísértem a bál után, hogy száz kilométerről cipekedek! Miért, lakhatnának a szülei háromszáz kilométerre is, mint a másoké! Megdönthetetlen érv, ha lapátfogó mosoly kíséri, s ha özlábon ring a törekeny törzse meg a teli blúza. A blúza terhét elég cipelnie, mikor heveder sem könnyít rajta, állapítottam meg, amíg a kapukulcsát kereste. Holnap, háraitott el, öt után a Lukács-cukiban.

Mentegetőzéssel kezdi másnap. Nem akarta, hogy a lakók azt lássák, éjjeli vendéget hoz haza. Ilyenkor, fényes délután más. Négyemeletes Práter utcai bérház porondján kell átvágnunk, majd meglátom. Rosszabbra készültem. Házmesterlakás, de maga lakja. Egyetlen nagy szoba, de a nagy konyhájából fürdőszobát-vécét választottak le. Hibája, hogy beljebb kerülni alig lehetséges a családi múlt roncsaitól. Vidéki kislány Pesten? Apám mindig fölnyom egy szekrényt, egy karosszéket, ha fuvar kínálkozik, sóhajta. Én meg azt olvasom a bútorraktárból, hogy Kecelre valahonnan Óbudáról vándorolt le minden. Mikor? Amikor apám megszökött a hadifogságból. Ezredes volt, azzal jött haza, hogy tűnjünk el. Menedéknek nagyanyámék keceli földcskéje kínálkozott. Mentünk haza öregeket ápolni, gazdálkodni, senkinek

sem szúrtunk szemet. A kitelepítések még jóval azután következtek. Addigra mi már szüreteltünk, disznót vágtunk, meggyökere-sedtünk. A falusi gyerekek közt elfértem én is.

Nyomakszok befelé a szobába, tologatok-rakosgatok, és gyülemlelek a kérdéseim. Hát most? Megvették ezt a lakást pesti támaszpontnak. Mert a család újra megvetné a lábát a fővárosban a hazai bor és disznóság hasznán. Lányukat szánták előőrsnek. Ne Kecelen őrizze a sutot, mint a Városi Juckó a szomszédjukban. Az hogy őrzi? Délutánonta azt hegedüli a nyitott ablakban, hogy *Én vagyok a nevadai Joe*. És lábbal dobogja a taktust.

Hegyezem a fülem. Mai falusi unalmat így jellemezni! S a másik szomszédjuk? A Birge ángyi! Az meg az ura nótáját rántja el, ha pityókosan jön meg a kocsmából! Mintha nem is nekem mondaná, hanem a törülközőknek, mikor végre sikerül kiszabadítani őket a falnak szorult fiókos szekrényből. Cigányaik vannak-e? Apámnak dolgozik a Sárzó Vili meg a Kukoda Putyi. S ők vajon a halottjukat elvirrasztják-e? Hogy kinn a *Cigánybéc*sben a falu szélén mi a szokásuk, nem tudom, de beljebb, mifelénk a haldoklóhoz járul a rokonság, kezét ráznak vele és boldog elmúlást kívánnak.

Jóízű megfigyelései közben a keze meg nem áll. Ami a szobába nem fér, azzal mit kezd, kérdelem. Van rekeszem a pincében, ha segít oda levinni, néz rám. Próbálom megfejteni a nézését, amióta a zongorára könyökölt. Ártatlan és céltudatos. Már a rekesz lakatjához keresi a kulcsot. Mit vigyünk először? Ezt a böhom ebédlőasztalt, javaslom, hogy rátornyozhassuk a többit. Miért? És néz. Vidéki és pesti. Libapásztor és dokumentátor. Néz a szemével. Mert egy csőtörés, s a pincét elönti a víz. Mennyi esze van! S már visszük. Háttal ereszkedik a pincelécpsőnek, őz lábán az asztal súlya. Odafönn a tisztuló teret söprögeti, majd leszalad egy ebédlőszékkel, nyaláb tüzelőfát hoz és begyűjt a cserépkályhába. Füstöl, s amíg ablakot tár, leviszek egy virágállványt és szétnézek a pincében. Elszórt cigányszögeket kapdosok föl, kell a képekhez.

Nini, előbbre való lenne a kihúzhatós csőrekamié eltüntetése! Halálos ágynak biztos megfelel, de naponta belefeküdni kín, támogatja nézetemet, s hogy a felső ablakot elérje, összecsavart szőnyegek halmára pattan. Ohó! Sodorja ki csak a legnagyobbat! Nincs hova, nagyobb a szobánál, veti ellene. Mindegy, hadd látom! Puha perzsa, az egyik végéből csúnyán lerágott a patkány, de a többi szép és selymes. Megvan! A pincében az az öles stafli lesz a megoldásunk! Kalapács? Kalapács, harapófogó, szög van a háznál, feleli. Ugrok is le a stafliért, kipécézem a falon apró szögekkel, jókora ráhagyással fölerősítem rá a perzsa foszlott végét, majd három cigányszöget aláverek a rajznak. De csak annyira, hogy a stafli forduljon bennük. Most csavarja föl a szőnyeget és rájuk emeljük! Közben fordítok a staflin, hogy a rongyosa a falnak kerüljön. Most eressze el! A szőnyeg embermagasságból omlik le a falon, eltemeti a förtelmes csőrekamiét, még a padlót is beteríti előtte. Tetszik? Pazar! De ha most félútig fölhengerítjük, kihúzom kétszemélyesre, hogy ráférjen maga is, buzdít.

Vagy úgy. Ha kettőnkre dolgoztam, akkor elő a maradék találékonyssággal. A szoba kellemesen fűlik, Saci vacsorát készít a konyhában. Nézzük, mi van még. A képek. Vacakok, mehetnek a pincébe, hanem a nagypapát díszmagyarban akár Barabás Miklós festhette volna. A helye csakis a leomló szőnyeg fölött lehet. Egy cigányszöggel fönn is. Nos? Mint Kossuth Lajos torinói hálószobája, néz szét Saci. Liba? Kobold?

Tehetem föl a rántottát? Ne még, mondom. Képelejtezőben aranykeretes hosszú tükröt állítottam félre, azt ni! Hova kerüljön? Az ajtó és az ablak közti falra mutat. Varrónőcentijével kimérem a helyét, felezem a cigányszöget, és együtt emeljük rá. Sose nézgettem magam benne, selypegi. A pajtában tartottuk szalma közt! Illeg előtte, dülleszt, édeleg, fintorog. Aztán szépet mutat-e, veti hátra. Ilyen kevésből nem ítélnünk, a tükör se, én se, felelem megfontoltan.

Máris földre ejti a pulóverét. Fogná is mindjárt, ami kézzel fogható. Ahhoz be kell állnia a képbe! Így, mögém! Inget le,

parancsol rám, hadd lássa Kossuth Zsuzsanna, lesz-e bús fejének helye a maga vállán! És Zsuzsónak szólítson, ne Sacinak, mint mindenki! Egy pillanatig kelletti magát, majd hátrakarolva csimpaszkodik a nyakamba, úgy kérdi: Hány tojásból legyen rántotta? És kapna a pulóveréért. Villó? Fejőlány?

Ha égette a gázt, nem lehet hideg a konyha se, akasztom meg. És ha evés közben pillantana tükörbe? Merészet itt nem mondhatok, tapasztalom, amíg a rántottát habzsoljuk. Leeszi a mellét, ujjaira törli a tojást, úgy nyújtja, hogy nyaljam le. Jé, csodálkozok a mellére, mikor kávézta le? Nem kávé, anyajegy! És odatolja, győződjek csak meg. Megnyalni a legbiztosabb. Anyja kávézta le az egyiket valóban. A folt rajza egybevetésre ingerel. Jókora két *grapefruit*. *Zsidódinnyék*, magyarítja.

Ágyazásnál lesz aggodalmas. Visszaadja az ingem és pizsamakabátba bújik. El kell férnünk egy paplan alatt! Lapjával nem nehéz, biztatom. Csak én még szűz vagyok, okolja meg, azért óvom az izgalmaktól. Napoljuk el, ajánlja. Megvárja! Ennyi hurcolkodás után nem lesz szükségünk altatóra! És lámpát olt. Inkább meséljen álomba, kérlek.

Köszörülök a torkomon. Lesz egyszer, vagy nem lesz egy drámaíró. Moszkvai rendelésre cigánydrámát forral. Csak nem akar belőle kifutni. Nincs színháza, nincs közönsége, aki emlékeztetné, mi játszódik benne. Tolonganak a színen, rokonságok, egy öreg cigány virrasztalóján sírják az életüket, javítgatnak rajta jajveszékelésig, ordításig. Egyeztetnek, ahogy mi mondanánk. *Egy zengő tumultus*, ahogy Szomory Dezső írta, a régvolt drámaíró. S följebb-följebb lódulnak, ahogy én látom, régi ligeti hintás, siralomtól muzsikáig, táncig. Tombolva tisztulnak. Zsuzsó átnyúl és lefogja hadonászó kezemet. Majd én jegyzem, csitít. Díjat nyertem gyorsírásból.

Hétvége, a szülei látogatják Pesten, addig a szerencsém vállát veregetem, és készülődök a drámához. Illetve a bő vázlatához, mert azt Karig Sári már fordítaná, hogy küldhesse a Cigányszínház rendezőinek még tavaszi látogatásunk előtt. Készülődni

is kár, úgylis Zsuzsó juttatja majd eszembe a javát! Milyen korban termett az ilyen? Megint nem bánnék lapostetű lenni, csak most a családi találkozón az ő szűzi fanszörében! Nem nevelhették kemény kézzel, Pest és vidék váltófürdőjét szokták maguk is. Másrészt az éles gyermekszem a legérdemesebbet szezezi ebből is, abból is! Oda jutok, hogy felőlem lehet szűz, maradhat is, amíg nem látom, engem mivégre szemelt ki a zongoránál.

Hétfőn első utam a dokumentáció. A lektorálnivalók közt válogatok, amíg magunkra nem maradunk, hanem akkor nyomban buggyan Zsuzsóból: Jaj, mennyire tetszett a lakás nekik! A szekrények új helye, a nagypapa a falon, a tükör, de az eltüntetett csóágy! Végre kényelemben voltak, úgy meséltetek magáról! Benyitnak, nem tudom meg, miket mesélt. Amint ránk csukódik az ajtó, elárul annyit mégis: Apám utolsó kérdése volt, hogy ellaktuk-e a rendezkedést. Még nem, válaszoltam. Anyám álmos visszhangja meg így válaszolt rá: Csak ne túlságoskodjál, kislányom! Megint jönnek jelentésekkel, elidőznek, azért a hónom alá csapom lektorálnivalóimat és odébbálllok. Miféle régi intelmek lappanganak az anyai figyelmeztetés mögött? Elgondolnám, amint a selyemperzsán túlságoskodunk, de hivatali mederbe terelem a figyelmem.

A fotóművészeknél délután rossz hír fogad. Király Zoli beteg. No, majd kiheveri, jövök újra! Leverten bámulnak. Nem heveri ki. A végét járja. Nyirokmirigyirák. Hiába, sportos szervezet is emlékszik a koplalós recski kőfejtésre. Nincs, aki kezelje a fotótörténeti gyűjteményt, a Tájékoztató szünetel sajna.

Zsidódinnyénél nagyobb csecs esett ki a számból, búsongok a Fészek éttermében, talán utolsó hortobágyi palacsintám fölött. Drámai terveimet rövidre kell fognom gyerektartással kurtított fizetésemből. Még fordítás gépelését is lőcsölném Zsuzsóra? Kőfejtésnél embertelenebb volna! No, egy gyászször még a hortobágyira. El kellene mondanom, kivel kezdett! Ezen a pénzen

nem hordhatom szórakozni! A haknik is vésszesen fogyatkoznak a gyári bálók idejében. Ha muzsikálnánk, oda sem vihetném, hiszen ha ő nem utazik haza, a szülei jönnek hétvégére. S ha egy szép nap barátnők kávékoszorúja fogad, hogy kiutáljon lakberendezői művemből?

Nem tartok barátnékat, oszlatja el félelmem, és hasal máris a perzsára, az oda készített puha ceruzák és gyorsírófüzetek mögé. Maga üljön túl, és csak mondja! *Ha kolompot kötött, hát rázza!* Egy pillanat, szabadkozok, előbb vázolnám, miről lesz a szó. Cigányok tombolva tisztulnak a halottjuk virrasztása közben. Kibeszélte már félálmában, legyint, kezében a ceruzával, és mindjárt ki is töri a hegyét. *Áldott legyél, mint a verebélyi bot!*

Nem nekem kéne írnom, amiket Zsuzsó beszél össze? Még nem tombolunk, nyugtatom, még csak a vázlatát írjuk meg a moszkvaiaknak. Voltaképp, tűnődök, rendezői utasításokba foglaljuk a drámát. Mára elég lesz a színpadkép, asztalon középtűt az öreg Pékóval a nyitott koporsóban, s ahogy a fia meg a lánya deszkaszalakat hordanak köré, bakokra állítják és beszélnek ki a virrasztóba várt rokonokat.

Jegyzi, s amikor szusszannék, megkérdi: Messziről jönnek? Sokfelől, kapok a kérdésén. Van köztük gyári munkás, mint a Kispékó meg a nénje, aztán szegkovács a helyi szövetkezetből családostul, de faluvégi kosárfonó is, amelyik az ekhós szekérről nemrég szállt le. Annak Újpest *oktalan nagyváros* és a Pékóék szoba-konyhája benne úri lak. Minden rokon lefelé néz rá, szóvivataraik a feje fölött vonulnak el, de ő tudja a magáét. *Elegyesek vattok, mint a kódisszar*, morogja. Mert ő barna, mint a főzőcsokoládé. Mert ahogy a rokonok közelebb s közelebről érkeznek, úgy fehérednek.

Ír, de bal keze a blúzat gombolja, majd bekandít a kávéfoltos mellére. Ez se anyajegy, hanem dédanyajegy! Régi fényképeken a dédi csokoládébarna! Megváltottam a jegyet a cigánydrámájába! A bérletért még cselekednie kell, mutatok az órára. Ugrik és

ránt magával a konyhába, rakja ki tálra a friss keceli disznóságot. Ej, röstellkedek, nem énbelém szánták! Nem, de apám akkorát aludt a csóágyon, hogy reggel ezzel búcsúzott: Etesd ám, meg ne szökjön!

Őt se kell terelni a perzsává varázsolt ágyhoz. Szíverősítőnek elébem állít egy kupica kisüstit, és ágyaz. Csakhogy a fürdőlepedőt hiába teríttettem magunk alá, elmarad a vérfürdő. Igaz, nem erőltetem. Idáig ő vezetett az első lépéstől, most pattanjak nyeregbe? Csoda, hogy a vére eddig szűznek hagyta, hát most már, ha a hasának szegül a macskavésőm, rendelkezék. Nem is fél tőle. Tessékeli, majd megdermed. Mintha magától tartana, hogy az anyai intést feledve túlságoskodik majd. Mesélje inkább, milyen ember a barna kosárfonó, hanyatlik el sóhajtva. Hát, ha a fűz-vesszők csonkjai összeszurkálták a talpát, eldől ő is, akár maga, megveti a fejét egy güzütúrásón, és így fohászokodik: De mennék megint, amerre az ég szőke!

Szuszog vagy hüppög? Hallgattam még két éjjel az altatómese után. Hanem estefelé ott hasalt a ceruzáival, mellette előző napi gyorsirata, a szerkesztőségben már áttette gépbe. Nappal tökéletes. De mi akasztja meg éjjel? Kutatom az arcát, a formáját, amíg a ceruza jár a kezében és a száját csuporítja. Csókos száj, rajza nincs. Laza ízületű keze a másik *degeneratív stigma*,⁹ mint orvosfeleség-koromban tanultam. Bolondító melle is végvirágra vall. Mintha a természet utoljára biztosra akarna menni. Miért bizonyul mégis kemény diónak, ami az angoloknak *cse-resznyéjük*?

Juttatok a rendezői utasítások közé is a töprengésből, hátha megoldja Zsuzsó nyelvét. Mit acsarkodik a virrasztaló rokonság? Távoli a legtöbbje, mint mesterszög tartja együtt őket a halott. Több a taszítás, mint a vonzás. Más vidékek katlanjaiban keveredtek, beszéli a hangjuk, a taglejtésük, a bőrük.

Zsuzsó hallgat és ír. Hátha töpreng ő is, hogy idegenen kapott, azért parancsolt megálljt a vére? Jó múltkor este találkoztam

⁹ veleszületett bélyeg (latin)

a pékné lányával, akit ültében a vaskos combja közt szorongatott az anyja, hogy megmaradjon addig is *rendesnek*, míg az öreg Nápó a *Kravelityo Márkót* meséli teli szobájukban. Meg se ismertem volna a leányt, akkorát nőtt. A *cshúcsija*¹⁰ is, pedig az már a mesék idején se volt gyerekjáték. Gondoltam, elkísérem hazáig, de aztán szó szót követett, és ő kísért haza. Amikor az ágyból kikeltünk végre, a lepedőn mélyvörös folt éktelenkedett. Előtte egy szóval nem említette a leány, hogy *ő még rendes*. Miért nem volt akadály? Annyira fölnézett rám, eszmélek. Hátha az ezredes úr lányának azt súgják a zsigerei, hogy toronymagasan áll fölöttem, mint Vincze ezredes apámnak, a kezükben csakával mindketten?

Nem vezet jóra az ilyen töprengés, döntöttem harmadik éjjelre. *Apu, hod med be?* Szelíd kényszerrel. A kérdés attól fogva az lett inkább, hogy jön ki. Meg-megszakítottuk a diktálást, odáztuk a vacsorát. Fenntartások? Ha voltak, elmúltak. Zsuzsó virult, én meg örültem, hogy gyors- és gépírásának napi fáradságát visszaszolgálhatom. El is készültünk a drámavázlattal, egy hétbe alig telt.

Mi a következő, követelte. Nem kellett rá várnia semeddig. *Modern Amerikai Dekameron*. Ezt válaszolta múltkorában Ottlik Cipi is, amikor összeütköztünk a folyosón, mert nem kerülhettem meg a hóna alatt vitt rakás *New Yorker* magazinnal és *Playboy*jal. Utóbb jutott a fülembe, hogy őt bízták meg a *Dekameron* válogatásával, s még egy pillanatra belém is sajdukt, nekem miért nem juttatott a fordításokból. De elfelejtettem, mert a fotóművészet pénzforrása még bugyogott. Aztán egy hete beállít Szöllősy Klára ugyanazokkal az amerikai magazinokkal, és lecsapja Róna Ilus asztalára, hogy ő ezeket nem érti. Két héttel a határideje előtt. Ilus rohan Karigtól Domokosig, hogy megbukott a *Dekameron*, majd oldalog vissza, hogy Tiborkám, nem vállalná át a Szöllősy Klára anyagát?

¹⁰ mell (cigány)

Ugye milyen szép fiú lettem, állapítom meg, és vigyorogva nézegetem a visszárut. A kötet java, terjedelemre is. Tennessee Williams! Updike! Közte Nathanael West, Truman Capote kisregénye! Az ám, a *Breakfast at Tiffany's* világsiker lett Audrey Hepburne-nel! Most megmutathatod, mennyivel fordulatosabb nyelvet tricikliztél-hintáztattál-muzsikáltál össze a régi fordítógépeknél! Mennyi időt adott Klárának, kérdem Ilust. Három hónapot? Nekem egy hónap elég. Azzal, hogy addig nem oszt rám szerkesztést. És a maga dolgán könnyít, ha a szövegegybevetéseket átruhazza a háromajtós amerikai intelligencia-szekrényre meg a lólábú urára! Ilus megbeszélte a *csúszást* a műszaki osztállyal, én meg mehettem a télnek gondtalan.

A gépbe mondás napi leckéje hancúrozás volt Zsuzsóval. Vagy már nekivetkőzve fogadott este fűtött lakásban, vagy szünetet rendelt óránként, hogy mondhassa a magáét ő is. Mintha kamaszkorunkat éltük volna Van Zanten boldog szigetén.

Amíg a *Dekameron* készült, nem tovább. Terhes vagyok, lihegte egy este, mikor művünk koronáját raktuk fel. Vártam, hátha egy erős menettel ma elhajtjuk, mondta tovább, amint bírta szuflával, de holnapra bejelentkeztem az orvosomhoz kaparásra. Holnap szombat. Mire anyámék fölérnek Kecelről, már itthon leszek.

Honnan a józansága? Engem mintha trópusi vihar ért volna boldog szigetemen. Vadászok a nők is, kezdett derengeni az ég alján. Amint a vad leterítve, sarokba támasztják a sörétes puskát és kötényt kötnek. Ámbár lehetett réme már a gyerek szüzi tartózkodása idején, s most néz rám, mint vétkesre! A pénzbüntetés a legenyhébb, amit érdelek. Nem is kell hogy a zaci segítsen ki. Karig Sári addig mesterkedett, amíg egy kelet-berlini kiadónál elsütötte a *Sosemvolt Cigányországot*, és a pénzt nyomban átutalták, nem kell érte Berlinig mennem. Mégis a helyzet magaslatára hághatok! Mennyi lesz az? Zsuzsó szemrebbenés nélkül mondja a *beavatkozás* árát. Helyes, holnap hozom. De még mielőtt anyuék megérkeznek, köti ki, mert a családi pénztárból kölcsönzők! És nem is szorgalmaz utolsó elhajtási próbát.

Az utolsó pillanatban érkezek másnap, a szüleit már én engedem be. A csontos ősz ezredes keze gyökér, mint kitelepítés elől kitelepült többi bajtársáé, akik a hármas vászonkosárban hordják őszibarackjukat a Fény utcai piacra. Felesége hozzá méretezett testes asszonyosság. Saci gyengélkedik, magyarázom otlétemet, de az anyai szívnek a baj megállapításához elég egy pillantás. *Túlságoskodtál, kislányom!* Leereszkedek a selyemperzsa sarkára, várom a szemrehányás engem illető részét. Hiába. Mintha a férfiak túlságoskodásra születtek volna, úgy néz rám. Kislányának kellett volna tennie fölőlem. Szótlanul állnak fölöttünk.

Mi járhat az eszükben, tűnődök, amíg a robbanás pillanata csendben eltelik. Meg kellene kérnem lányuk kezét, ha úriember volnék? Nem biztos. Négy jókora csomag hazait tettek le a konyhában pesti támaszpontjuk erősítésére. Hátha nem ítélnének alkalmas cégtársnak? Mintha Zsuzsó ellentmondást nem tűrő magzatelhajtása erről árulkodna. Mielőtt kínossá válik a csönd, elbúcsúozok.

A kíméleti hét vidáman telik. Lipcsei kiadóm Pestre szalajtja a *Cigányország* szerkesztőjét, hogy igazítsak a szövegemen, mert ők gyerekeknek szánják. Ott egye a fene, a tiszteletdíját elmulattam, nem berzenkedek. Christel megértő lektor, a szövegemben szereplő *szerencsepicsa gyümölcse*re is kínál zsengekorúaknak való megoldást, városnéző körsétánkat pedig Újpesten végezzük, mert szállóra kapott pénzét inkább fektetné szerelmi segédeszközökbe. Körültekintő, nem bízza a picsáját a szerencsére, visz barátnőinek budapesti emlékül. Megértéssel fogadták Karig Sári moszkvai barátnői is a dráma vázlatát, és továbbították a főhatóságnak, de, fordítja levelükből Sári, nem bánnák, ha legalább egy színre valót vinnék belőle tavasszal.

Zsuzsónak dolog megint? Nem várja repesve. Engem se. Taníthatnám már németül egy kicsit, hogy szülei lássák a hasznomat. Aztán amennyi marad az estéből, majd gépel, közben nincsenek nyalakodások. Túl vagyunk az ilyesmin. Anyja hagyta-e meg, hogy a túlságot kerülje, vagy elült a vadászösztöne? A

selyemperzsán se dél-tengeri kamasz már. *Óvszer? Gumibotot jártatna bennem?* Inkább játssza az élvezést, hogy Kelenföldnél kiszállíthasson. Nem rontom el egy háztartásbeli színjátékért a drámát. Pár oldal mutatóban elég lesz, döntöttem és visszazoktam az utolsó újpesti buszra.

Meggyűlt a postám itthon. Leporellók Wyomingból, Nevadából, Arkansasból, Új-Mexikóból. Először látom az Egyesült Államokat államaira bontva, nem Amérikanak, ahonnan öreganyám megtérült, nem USA-nak, amely bombaszönyegeit terítette ránk szép egyetértésben, és bokorugróink lehetőségeinek hazája lett végül. Magam is csak a *New York Times*-ből tekintetem szét fölötte eddig. Minek mutatja a *Chicago Tribune*, a *Boston Globe*, a *Skunkville-i Harsona*? A képek színes harmonikáin idegen tájak, vadak, riasztók. Szereti vajon Amerikában hazánkfia, vagy amelyik már oda született? *Ilyen arcot csak anya szerethet*, jellemezte a maga fizimiskáját Bob Hope. Próbálnék csak ezekben az államokban Xánára, Ellára, Boriszra bukkanni első este! Egyesületük mégis a szakmám lett irodalmukon keresztül! Annyi figyelmem megérdemlik, mint a moszkvai valósággal bővült orosz klasszikusok! Ha már kapod a harmonikákat feladó és magyarázat nélkül, nézegess mögéjük magad!

Lett is miből. A levelezőlapokat könyvek áradása előzte meg. Neves kiadók kezdték küldeni tiszteletpéldányaikat Amerikából, Angliából, de még Németországból is. Mivel érdemlettem? Valami New York-i könyvügynökség kérdőívét töltöttem ki egyszer, érdeklődéseimet tudakolta. Rávéstem, hogy angol–amerikai irodalomtörténet, s mivel maradt rovat üresen, azt is, hogy amerikai történelem. Ezután kezdtek érkezni újpesti címemre papírfoszlánnyal párnázott borítékban, vámvizsgálatra készen, egyetlen fejes kapoccsal zárva csak. Márpedig milyen vámos pazarolja figyelmét angol vagy amerikai irodalom oxfordi lexikonjának köteteire? Vagy egy Mainzből érkezett vaskos amerikai

történelemre, teli olyan adattal, amilyenekhez a gyér hazai forrásirodalmunkból nem juthattam. Inti tovább. Latincsoportunk főszerkesztője, *Lazoire*, szerkesztőségi használatra *Bajomi Lázáj*, a Mendès France barátja, újabban az enyém is, amióta új szeretőjével a lakásomat kéregeti kölcsön, jól értesülten tudatta, hogy Albert Camus a Nobel-díjából alapítványt tett röviddel a halála előtt, mondván: ha a világ másképp nem segíthet a szovjet iga alatt nyögő népeken, küldjön könyvet az értelmiségének. Áldott lélek! Áldása tovább is, hogy a gyűrűzött magyar entellektüelek derékhada rontott ajándékával az antikváriumba, így aztán használt áron vásárolhattam is friss tudomásokat. Tekintélyes kiadók Camus pénzén szabadultak vastartalékaik porosodó terhétől, én meg kupálódni kezdtem Amerika felől.

Ott túl a tengeren, ott van az élet! Megtalálta Amerikát! Amerikázik! A kopott beszédek untattak, az aratókat géppuskázó, Dunát aknázó néger pilóták vízi hulláinak fel-felöltő emléke undorított. Bezzeg a nagy Szovjetunióval megtanítottak türelmesnek lenni! Miért nem a finánctóke hazájának szentelek több figyelmet, ha már a villanykörtéjével, elektromos műveivel éjemet nappallá, telefonjával a szerkesztőségi napjaimat pokollá teszi? Hogy Hollywoodja megálmodja a proli álmát? S hogy ma már zárt fekete autó ragadhat el az utcából fényes nappal, ha nem kapaszkodok ordítva az első akácfába? Hát gyerekkorod estéinek öröme, a Szürketaxi, a vászontetős-fakormányos *Bádog Lizzie*? Hát a dzsessz, kamasz örjögéseid medre? A Lajos bácsi meg az Ella néni? Meddig siratod az amerikai lefolyóban sok százezredmagával eltűnt Bakucz Jóska-t meg a Tüzetest? Tudod-e, mi lobbantotta lángra a fedélköziek, kubikusaink képzeletét, öreganyádét?

Franklin Benjamin fehér márvány fejét kerülgettem a moszkvai Puskin Múzeumban. Miért futott neki Houdon, a francia szobrász annyiszor, hogy a világ nagy múzeumaiba jusson? Amerikát kereshette talányos öreg arcában, szája epés szögletében, hamiskásan félreforduló tekintetében. A forradalom előtti francia

urak és hölgyek a tisztesség életre kelt szobrát tisztelték benne, a nép az Újvilágból jött vadembert szőrmesapkájában, az iparos félistent, aki a villámot az égből elragadta. Hát a magyarnak hogyan lett Franklin Benjámija? Ahogy Dickense Károly, Tolsztoja Leó! Ami csak Franklinról magyarul megjelent, azt szárnyas bajszerű presbiter nagyapám is szorgosabban bújta a Bibliánál. De milyen salátákat írtak össze róla! Kántortanító dédapám könyveszekrénye bizonyosság. Életéről és tanairól 1880. november 16-án a budapesti iparoskörben Türr István tábornok beszélt. Huszonkét lapnyi jegyzetéből nem olvasható ki sokat, hát Gyulai Pál *Olcsó Könyvtára* jelentetett meg kivonatot Franklin vallomásai-ból, már a *Franklin Társulat* kiadásában! Címe sokat elárul eleim érdeklődéséről: *A gazdagodás útja*. Olvashatták franciából fordított életrajzát is, különös tekintettel a gazdagodásra ugyancsak. A *Vasárnapi Könyv* rövidített és rajzokkal kísért kiadását a Közművelődési Tanács jegyzi. Majd *Egy igaz polgár élete vallásos nézőszögből*, a *Luther Társulat* kiadásában. Végre Trianon után *lefordult* önéletrajzának teljes kétszázvalahány lapja, épp mire az eszményi Amerika levizsgázott. Hát ma, amikor a *télakolók*¹¹ küldik haza diadalmas fényképeiket autójukról, kerti úszomedencéjükről? Így gondolta? Mit hagyott rám a *Függetlenségi Nyilatkozat* franciaországi nagykövete? Ez a talányos-találékony Amerika-alapító, aki az óhazában villámhárítóval és tartalékolható árammal, sugárhajtással és bifokális szemüveggel hódított, nem világmegváltó hitekkel és a demokrácia keresztes hadjárataival! Egyszer még megszólaltatlak!

Aznap, hogy ismét fölkaptam a Tupoljev-re, a virginiai Stauntonból hozott levelezőlapot a reggeli posta. Woodrow Wilson szülőháza rajta. Fehérre meszelt lelkészlak, loncok virágzó bozótjában. Ilyen idill közepébe születél, versailles-i békeszerző? Hogy zápultál volna anyádba! Kinek jutottam eszébe épp ezen helyt? Bakucznak? A kép hátlapján alul kötött betűs amerikai kézírás:

¹¹ megszökik, elmenekül (jiddis)

P. G. a vendégem innen egy sarokra. Téged tárgyalunk egy hete. Örülj, hogy fogorvosok követnek bokáig érő bőrkabátban. Engem itt a kutya se követ, írhatok akármilyen vadakat. Eustace, az olvasatlan. Szóval azért kívánja annyira a fogorvost, mint cigány teste a csigázást. P. G. meg a szigorú chicagói lehet. Ni, egy üdvözlő sort még alászorít! És névjel helyett nyíllal átütött szívet.

Amíg a füldugulást gátló undok cukrot szopogatom, mintha női szárnyakon emelkednék. Mintha? Hogy jutottam volna tízezer méter magasba Zsuzsó boldog szigetének gyors- és gépírása nélkül, Xána tettekészsége, Ella lila tintás levelei, fájdalmas hívó szava híján?

Hát Karig Sári? Nem is szárny. A léglökésem. Nélküle *Cigányország* sosem lett volna, nemhogy moszkvai kiadása! És lipcsei! Micsoda nő, ha ugyan nő! Süvöltve szeret, mint anya a hülye fiát. Együttes bukásunknak tekintette itthoni első munkáját? Az angol mosónő élettörténetét, amit a Főigazgatóság előbb rám parancsolt, majd azzal bújt ki a megjelentetésből, hogy szenvedő hőse még mindig különbül él a magyar dolgozónál. Vagy csak látták, hogy vacak? Megmondtam első pillantásra, de nem a Vorkuta után alig lézengő Sárinak. S íme, azóta léglökötüm! Nagyon bízik a cigánydrámában. Én kevésbé. Karban veszekedő szereplők, jellem nélkül? Nevet se merem osztani rájuk, mert mit tudhatom, orosz cigányok minek hallják a Pepejt? A Félre Sárít? Az Uram Rozáliát? A léglököt csak legyintett. Majd meglátja a Cigányszínházban, ha szereplőit válogatja!

Nem is hagy elveszni a kételyeim közt Moszkvában se. Rep-tér, busz, irány a *Metropol*, és alig bejelentkezek másodszer hasznosított meghívólevelemmel, ki integet a Tiffany-búra alól, ha nem Karig? Honnan tudta? Telefonált a Vörösmarty téri Malév-irodába, rajta vagyok-e a gépen. Telefonált az *Inosztrannaja Lityeraturá*ba is. Várnak a tiszteletpéldányokkal meg a pénzzel, utána korai vacsora a barátnőméknél, s együtt indulunk a

színházba, rendelkezik. A maga barátnői miatt ne nyugtalanodjon, löki oda megvetően. Telefon mindenütt van, majd intézem! A legjobb, ha a színház előcsarnokában találkozunk! Azzal kapja olajzöld malaclopóját és baszk sapkáját, amiben először láttam, ha nem is ennyire életrevalónak.

A Karig-barátnők alighanem egyetlen szobája abban a társbérleti rengetegben, ahol vacsorához terítettek. Az idősebbik nagy csontú orosz arisztokrata, ezzel az érdemével kerülhetett Vorkutára. Amikor Puskin a *Cigányokat* írta, a Napóleon-kori bútorok mind itt állhattak már a szobában, de mindenképp a házban. Jól megtermett a fiatalabbik is, de neki értelem sugárzik az arcáról, nem előkelőség. Vacsora közben megtudom, hogy svéd orvos volt az apja, és eljött a Szovjetunióba egészségügyi miniszternek, így jutott Vorkutára családotul. Mi hozhatta ide miniszternek, tűnődök a fekete kenyérré halmazott vörös kaviár majszolása közben. A szovjet eszmevilág, a szabad szerelem vagy az olcsó kaviár? A széles orosz lélek netán, bár a széltét csak Vorkután tárta fel? Jó, akkor mi hozta Amerikából apám mérnök cimboráját, Kassák húgait vagy éppen Ferenczy Bénit, akinek a felesége Karig barátnője ugyancsak? Addig tűnődsz, nyilall belém, míg a végén te is Vorkután kötsz ki! Neked mi a keresnivalód itt? Kinek-kinek más mézesmadzagot készítenek.

Inkább megkérdem mégis, mióta játszik Cigányszínházuk. '22 óta! Akkor alakult a zsidó színház is, Chagall festette ki! De valamikor '41-ben bezárták, freskóit levakarták, bevakolták, gondolván, hogy Hitler fegyverbarátjaként illik a törvényeit is tiszteletben tartaniuk. Addigra a zsidó népbiztosok legtöbbször ki volt végezve. Volt itt kommunista pártjuk is a zsidóknak, a *Polej Cion*, de persze Sztálin szétverte, szól bele Karig.

Sztálin, *Herr Stalin*, állítom meg őket, mivel a társalgás nyelve a kedvemért német, '19-től kisebbségi népbiztos volt, tehát a kisebbségi színházak és pártok alapítója is, nemcsak a szétverője. A két barátnő bólogat, Sári megütődötten néz. Okultam az Akácfa

utcai leckémhez, édesanyám. A két moszkvai barátnő vérszemet kap, és olyanokat tudok meg Sztálin úrról, amiket álmodni nem mertem. A Szovjetunió több tagköztársasága, Ukrajna, Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán önálló diplomáciai kapcsolatot tartott olyan államokkal, amelyek a Szovjetunióval is csak Lenin korának elszigeteltsége után teremtettek kapcsolatot. Hát arról hallottam-e, hogy a tagköztársaságoknak volt külön hadseregük is? Nem. Jé! Otthon abban a hitben élünk, hogy Ukrajna ENSZ-tagsága is csak szavazatkettőző fogása volt Sztálin úrnak.

Persze a svéd meg az orosz nő lehet tárgyilagosabb, Karig sérelme a nagyobb. A helyzet bonyolult, édesanyám. Ha be nem surransz a Megrögzött Szovjet Mamelukok Pártjába a *szezon végén*, mint a pestiek biztatják egymást, de mindenképpen Domokos és Wessely Laci előtt, akkor nem is vitatkoznánk itt, tudom én jól. Csupán magánéleti botlása Sztálin úrnak, csempészem be Borisztól szerzett tudomásomat, hogy amikor Allilujevája állítólag öngyilkos lett, akkor kezdődött a cudar világ. Gropius még itt építette a szakszervezeti palotát, Corbusier meghívott városbészésként tervezte Moszkva rendbetételét. Sztálin úr egyetértett volna a felgyújtásával is. A nők mosolyognak, Sári komor. A kedvéért fordítok a szón. Hány cigánynak tartják Cigányszínházukat? Sejtelmük nincs, hány cigány él a Szovjetunióban. Azt se tudják, orosz hány. Nekik a telt ház fontos. És hogy színi iskolájukba jelentkezik utánpótlás.

Felkerekedéskor támadnak a legjobb ötleteim. Nem felélte minden drámáját az én népem? Kettő ha *dzsal*¹² az utcán, *drama van*. Kellene egy-két rajt középük! Amilyenekről az öreg Pékó áradozott téli szünetekben? Ha a virrasztó népéből támadna fel a frankhamisító Windischgrätz, akinek még a letartóztatása éjszakáján is muzsikált, neki meg a Stangha Tuba korhely cimborájának? Cigányszínház játsszon urat is! Nem értik az ő nevüket sem itt? Majd eljätsszák! *Sosemvolt Cigányország*, és nem is lesz gádzsó nélkül. Itt ébredek?

¹² kóborol (cigány)

Karig közben fölhaltotta Xánát telefonon, Xána Ellát, és az előcsarnokban várnak, mindketten Nadányi Gertike kardigánjában. Karig a barátnőivel fensőbbösen elvonul mellettük, de jegyeink már a zsebemben. Örülök aztán, hogy a sor végére szólnak. Falu rossza, sűrű népdal- és táncbetétekkel, az első fél óra elteltével bizvást lehetek rosszul. Karig csak másnap ér utol telefonon, de a szégyenem legalább elpárolgott addigra. Nem vagyok népszínműíró, ennyit mondok csak. Nem is azt kéri magától, süvölti. Lenyelem, hogy a színészek arra nem alkalmasak, ami éntőlem telik. Látni fogják a barátnői ügyis. De miért gazolják Vorkután inneni életüket Cigányszínházba? Menedékük? A helyükben messze járnék szabadságot tanulni egy rongyoli-bongyos karavánnal.

Xánának könnyebben lerázzák a színházi este emlékét. Rájuk bízom a vacsorát, szabaduljak tőle én is. Ella a *Metropol* éttermére szavaz, a felvonón elérhető ágy kedvéért, remélem. Jaj, de jó, hogy nagyhétre érkezél, lelkendezik vacsora után, két emelettel följebb. Nagyhétre? Aztán kapcsolok, hogy a nap-tárban is van időeltolódás, nemcsak a repülőgépen. De miért jó a nagyhét? Mert szabadságon a város! Héthosszat együtt lehetünk. Már kiterveltem, hogy elviszlek Zagorszka! Minek? Híres búcsújáró hely, kecsegtet, egy óra vonaton. Jártál már ott, kérdem gyanakvón. Még nem, de meg akarok változni! Annyira azért ne, hűtöm, amint gémnyaka a születésszabályozásnak lendül. Neked könnyű nőcskéid voltak közben, kérdi kandin a menet végén. Miért, neked a szép szemedért hordták a kávé meg a kötöttáru a hamvas tiszthelyettesek? Kezét a számra tapasztja.

Utazzunk Zagorszka zöldcsütörtökön, olvassa ki kérését a szótárából. Nem hiszem, hogy a nagyhét orosz nevét már egy éve tudta. Hogyan kezd változni a moszkvai területi párttitkár lánya? A vonaton nem tárgyalhatunk németül, hát néz ki az ablakon ártatlanul és kezét imára kulcsolja. Amíg hozzám fohászcodik, semmi

hiba. Tárgyalnivalója se a bekötött fejű bábuskáknak, se a szalma-kalapos munkásoknak, se a kucsmás parasztoznak nincs, lelkiekben készülnek. Már otthon elkezdték a bakancsuk zsírozását.

Verőfényes zöldcsütörtök, rivalognak a fallal kerített zagorszki szent helyek. Nem elhanyagoltak, mint a *nyerabota* kolostorok.¹³ A tóduló nyáj hagyhat elég pénzt a karbantartásra. Megfordul a fejemben, amint a vonatról leszállók sodrába kerülünk, hátha az egyház, mint régen a cári, ma az állami titkosrendőrség szolgálatában szűri ki eretnekjeit. Ella sötét toronyalji átjárókban bujkál eperszín tavaszi kabátjában, odaáll az ablakokat keretező virágos díszű dél-amerikai barokk oszlopok közé. A pravoszláv építészet minden díszlettel kínál, akár a *New York* kávéház.

Hívek áramlanak a főtemplom egyik kapuján be, a másikon ki. Nem kívánczok a sűrűjükbe. Legeltessük a szemünket előbb. Körforgalomban cserélődik a nyáj, bentről mennyei karének, papi beszélésekkel, több szólamban. Hangadónak se orgonaszó, se más. Eszerint akik a kapun betértek, nyomban fölkapják a szólamukat. S amikor jönnek ki, még éneklük egy darabig bizonyosságul. Efféle énekkar másutt évekig gyakorol. Ezek babusgatják a szertartást magukban, és ha összejönnek, együtt eresztik ki. Ella könnyben ázva áll elébem: *Ígérem neked, hogy hinni fogok!*

A párttitkár leánya, aki gyűlöli a Szovjetuniót! Intsem, hogy aki hívók közé keveredik, azt megeszik a disznók? Hogy fogadna inkább gondolkodást? Őt is, ígéretét is a szépségéért kell elfogadnom. Hiszen a nyáját keresi, döbbenek rá a zarándokok éttermében.

Miért nekem ígérted, hogy hinni fogsz, kérdem mégis a *Metropol* ágyának meghittségében. Könyökére emelkedik, és a szemembe mélyesztí barna szemét. Hol láttam rám tapadó csészealjakat ekkorákat? Nem végeztem szemfenékvizsgálatot soha. Ohó, a Tretyakov ikonjai! Csak azoknak nem fehér bőrből mered rám a barna szemük! És nőnek fölém! Miért éppen neked ígérem? És

¹³ nem működő (orosz)

törékeny kezét, mintegy esküvéshez, a Kurva Keresztanyámtól való konfirmációs bibliámra teszi.

Úgy kell nekem, miért nem sülyesztetem az éjjeliszekrény alsó rekeszébe a porcelán éjjeliedény alá? Edna olvasóállványának otthon is nagy hibája ez. Vagy szétütök az ájtatossá vált első látogatóim közt, hogy nekem idézetek kereséséhez segédkönyvem ez a kötet, vagy mint a hatvani nyarakon hetvenkedtem, hogy az ellenséges irodalmat is tartozom tanulmányozni. De mit mondjak ennek a négy szemű szeráfnak?

Hazafelé az összhangunk teljes. Vezess tovább, kérlek. Ünnepe a holnap is, vigyél el az Andronyikov-monostorba! Mi van ott? Rubljov-múzeum! Magad sose mentél el? Nem. Csak tavaly ősszel nyílt, nem tudtam még, hogy a kalauzom lesz! Én meg így okoskodok: Inkább Szent Oroszországban eressen gyökeret, minthogy a széles orosz lelkét utánam hozza. Fél élete beletelne, amíg nyelvet-szokást eltanul. S ha aztán visszavágyik? A gyökerezésben már inkább segítem.

Rubljovból, igaz, készültem is. Domokos igazgatóm, amikor első moszkvai utamhoz szerelt föl tanáccsal, a Tretyakov képtár ikongyűjteményétől így óvott: *Egyet láttál, mindet láttad!* A Kreml templomai mintha igazolták volna a fejszés góbét. Bizánc törzséről lehasadt művészet, szerkezeti, ábrázolási és díszítőelemeit ismétli évszázadok óta, döntöttem első nap. Bezzeg minálunk az egyik falu temploma merő más, mint a szomszéd falué, ha Árpád-kori, ha Mátyás-kori is mind a kettő!

De a zagorszki ének megrendített.

Többször betértem a Tretyakov ikonosztályára. Világi szakértelemmel rendezték, nem a szentélyrekesztő képfalak, falfestmények *ikonográfiai programja* szerint, hogy tudniillik a világ teremtésétől a mennybemenetelig haladni milyen sorrendben kötelező. Nyugati festészetten iskolázott szem válogatott, hogy az ikonok részleteire figyelhessek. Hogy az Istenanya, mint a Szűz Máriajukat titulálják, piros *luftmatracon* vajúdik, s lenn

a sarokban bábák mossák a kezüket. A fogantatás szeplőtlen, a szülés nem vértelen. Hogyan zuhannak az apostolok Giotto-sziklákról hanyatt a pütkösdi kinyilatkoztatás káprázatában! És milyen bájos az Ábrahámnál vendégeskedő angyalok tanácsalansága! Ezen a *Troicán*, ótestamentumi Háromságon látni évszámot is: 1411. Hó! Ki ez? Rubljov. Bensőséges, lágy. Hát ez? Arcokat feketével fest, szarkalábakat fehérrel. Minden csoportképe expresszionista rohamosztag. *Feofán Grek*. A Görög Theophanos. Szögesebb ellentétet ennél a kettőnél! Más tájon, más korban alkottak? Fenét! Moszkvában, egy időben. Sőt együtt festettek az Angyali Üdvözet templomában, a Kremlben.

A képtárlátogató nagyközönség véleménye Domokoséval egyezhet. Tolongásukban az orosz realistákat alig nézhettem meg jobban. Elsodortak, mint a forradalmárnők bronzkombinéba rejtett bájai elől a metróállomáson. Rubljovra, Grekre meg a többire rá se bagóznak. Magam sétálok köztük fel-alá és mélyedek egyikbe-másikba, amíg a teremőröknek szemet nem szúrok. Jó lesz odébbállni. Szerencsére a Tretyakov tövében lelek teázószaletlit, s a dohányzásnak sincs akadálya. Tűnődök, jegyzek, füstbe menesztek fél csomag *5 éves tervet* és átugrok a Kremlbe.

Hát igen. Első nap a tatógató vásári népen volt az eszem, nem a képfalon. Ott, ott, fön az egy-kettő-három-negyedik sorban Grek Istenanyja, Péterje, Pálja, Gábiel főangyala! Rubljov ikonjaitól elválnak már első pillantásra. Esett fejei, dróttestei, vezénylésre emelt kórókezei meg mintha igazodnának hozzá. Nem, Grek fehér árnyékai kicsengenek a képfal zümmögő kórusából. Megfogtam a kanyargó zagorszki énekszót! És minek a festőknek *izmus*, ha kórusban festenek? Nagy pillanataikban szívbemarkolóan. Néha meg csak az áhítat csóktábláival szolgálnak.

Xána, mint a kezét mosó bába, úgy kíséri be másnap a *Metropolba* Ellát. Alighanem hitének izmosodásával szórakoztatta. Rubljovot, igen, ünneplésre ajánlotta a Béke Világtanács az idén,